

формуванню ціннісних гуманістичних орієнтирів ліцеїстів, розвиває природне бажання творити добро, що наразі є особливо важливим.

Джерела і література

1. Бійці батальону «Полтава» відправилися у зону АТО [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://poltava.to/news/31561/>
2. Волонтерство [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Волонтерство>
3. Волонтерство: що далі? – Не має бути розпачу, має бути переформатування [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mind.ua/kmbs_alumni/publications/20239620-volonterstvo-shcho-dali-ne-mae-buti-rozpachu-mae-buti-pereformatuvannya
4. Еволюція світового волонтерського руху [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://veche.kiev.ua/journal/3716/>
5. На честь загиблих на Сході України випускників першого ліцею навчальний заклад влаштував благодійний турнір із волейболу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.ptv.ua/Sport/11918>
6. Полтавських волонтерів запрошують взяти участь у конкурсі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rada-poltava.gov.ua/news/13384/>
7. У дитячій лікарні Полтави волонтери відкрили оновлену ігрову кімнату [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/12833>
8. Українська волонтерська служба [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://volunteer.country>
9. У Полтаві відзначили військових, волонтерів, матерів загиблих захисників [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rada-poltava.gov.ua/news/18519/>
10. У Полтаві висадили калинову алею: один з кущів назвали на честь загиблого земляка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://kolo.news/category/suspilstvo/16651>
11. У Полтавському літературно-меморіальному музеї Панаса Мирного відбулася акція «Дерево пам'яті» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.golos.com.ua/article/337649>

УДК 930.1:821.111(410)

Сергій Шейко
(Полтава)

ДЕЇЗМ – ЗАГАЛЬНА ОСНОВА ФІЛОСОФСЬКОЇ ТВОРЧОСТІ ВОЛЬТЕРА

Стаття присвячена осмисленню творчості Вольтера як філософського феномена пізнання. Розглядається деїзм співвідношення емпіричного та раціонального знання, його актуальність у пізнанні світу. Аналізуються погляди Вольтера на історію, її методологічні засади пізнання минулого людства.

Ключові слова: Вольтер, деїзм, Просвітництво, філософія.

Творчість Вольтера багатогранна, охоплює проблеми філософського пізнання, ствердження деїстичного світогляду, втілення принципів свободи волі людини, всебічної критики релігії та церкви, започаткування політичної концепції «освіченого абсолютизму». Мислитель став одним із найбільших авторитетів французького Просвітництва. Філософія Вольтера ґрунтується на глибокому аналізі онтологічної та гносеологічної проблематики, з'ясування взаємовідношення ідеального та матеріального, емпіричного та раціонального знання, випадковості та необхідності в історичному процесі суспільного розвитку. Скептицизм мислителя стає універсальною зброєю для того, щоб поставити під сумнів релігійні догми, спростувати сутність надзвичайних явищ, що не узгоджуються та суперечать розуму й досвіду людини.

Г. Гегель у своїй знаменитій праці «Лекції з історії філософії» глибоко проаналізував становлення філософської концепції Вольтера, зокрема, відношення істин розуму до релігійного одкровення віри. Церква не допускала можливості приймати суттєве протиріччя між релігійною вірою і розумом людини, оскільки вчення церкви не може суперечити розуму, церква «вимагала щоб віруючі підпорядковували їй розум» (Гегель, 1935: 192). Саме в цій сфері процесу пізнання розгортається постійна боротьба між одкровенням і розумом, в цій боротьбі розум виступає самостійно, відділяє від себе божественне одкровення. У французькому Просвітництві, насамперед у творчості Вольтера, «віра перенесена всередину мислячої свідомості» (Гегель, 1935: 192). Вона являє собою відношення самосвідомості до релігійних фактів, що знаходяться в ній самій, а не в змісті філософського вчення. Таким чином, гегелівська оцінка вольтеріанської критики релігії в пізнавальному відношенні стосується протилежностей розуму та віри, можливостей інтелектуального розвитку людини та божественного одкровення.

Відстоюючи принципи сенсуалістичної філософії, просвітник дотримується світоглядної позиції поміркованого деїзму. Аргументованій критиці французький мислитель піддає об'єктивно-ідеалістичне вчення німецького філософа кінця XVII ст. Г. Лейбніца, згідно з яким, матерія лише явище, існуюче на рівні чуттєвого сприйняття, а сутність буття утворюють духовні субстанції – монади. Лейбніцівській монадології французький просвітник протиставляє матеріалістичний атомізм, доводячи, що сучасні природничі науки підтверджують стародавні філософські передбачення Демокріта, Епікура та Лукреція, про те, що елементи світу матеріальні. Він критикує субстанціональний початок ідеального, що не існує самостійно в абсолютному значенні.

Вольтер широко застосовує в філософсько-історичних дослідженнях індуктивний метод пізнання англійського матеріаліста XVII ст. Ф. Бекона. Французький просвітник наділяє англійського мислителя наступними епітетами: «великий філософ», «добросовісний історик», «дотепна людина», «батько експериментальної філософії». Вольтер стверджує, що до Ф. Бекона «ніхто і не чув про експериментальну філософію, а з експериментів, здійснених після нього, немає майже жодного, котрий не був би згаданий в його книзі» (Вольтер, 1988: 107). Вольтер робить висновок, що потрібно шанувати тих філософів, що «володіють умами силою своєї правди, а не тих, хто шляхом насилля створює рабів; тих, хто пізнав весь світ, а не тих, хто його спотворив» (Вольтер, 1988: 104).

Важливе місце у вольтерівському світогляді займають роздуми про людину як природну та соціальну істоту, спрямовані проти філософсько-релігійної та теологічної антропології. Вольтер вважав, що справжня сутність людського існування полягає в отриманні результатів пізнання природи та в різноманітних формах практичної діяльності.

Відкидаючи теологічний погляд на суспільство, мислитель доводив, що моральні норми та юридично-політичні закони, необхідні для регулювання відносин між людьми, створюються спільнотами людей, а не є результатом божественного становлення. Вольтер зазначав, що для того щоб існувало суспільство потрібні були закони. Проте, «більшість законів мають видимість довільних, залежать від інтересів, пристрастей та думок тих, хто їх придумав», Всі існуючі історичні народи називають добродійним те, що «відповідає встановленим ними законам, а злочинним те, що їх порушує» (Вольтер, 1988: 269).

При визначенні концепції свободи волі людини у Вольтера яскраво проявляється дійстична філософська позиція в межах соціальної філософії. На його думку, саме Бог є причиною свободи людини, а матерія не здатна ні просвітити, ні «ввести мене в оману, я не можу отримати від неї здатність волевиявлення» (Вольтер, 1988: 260). Деїзм світогляду Вольтера проявляється у спробі знаходження достатньої основи існування принципу свободи волі людини. «Свобода в Богові – це властивість завжди думати все те, що йому завгодно та діяти у всьому в стані зі своєю волею» (Вольтер, 1988: 261).

Свобода, що дана Богом людині є слабкою, обмеженою та тимчасовою властивістю зосереджуватися на певних думках і проводити визначені дії. Рівень людської свободи не однаковий, а залежить певною мірою від просвітництва, свобода – це здоров'я душі «ми вільні, мудрі, сильні, здорові та дотепні лише в незначній мірі»

(Вольтер, 1988: 262). Людина може укріпити власну свободу, привчаючи себе до роздумів та освіти. Проте, людині не властиві абсолютна свобода, в такому відношенні людина зрівнялася б із Богом. Аналізуючи зміст вольтерівського принципу свободи волі людини, можна стверджувати його абстрактний характер та намагання мислителя поєднати в цьому відношенні емпіричні, раціоналістичні та теологічні можливості.

Деїстичні тенденції світогляду французького просвітника характеризують не лише основи його онтології та теорії пізнання, але й проблеми людського існування, моральності та філософії історії. У Вольтера маємо суперечливі форми виразу, тобто подвійність матеріального та ідеального, спокою та руху, ролі відчуття та розуму в пізнавальному процесі. Деїстичний напрям філософії мислителя відображав відповідний рівень суспільно-історичної практики першої половини XVIII ст., розвиток науково-природничого знання та безперечно суттєві впливи релігії на різноманітні форми суспільного життя. Вольтер, не виходячи за межі власного світогляду, намагався поєднати визнання нерозривності матерії та руху зі ствердженням божественного джерела руху, розглядаючи сутність божественного, як ідеального «принципу дії», що властивий природі.

Подвійність його світогляду яскраво проявила себе в дослідженнях морально-юридичного та історико-політичного вчення. У сфері моралі, Вольтер однозначно заявляє, що є сенс визнати існування Бога в інтересах всього людства, як загального принципу самовдосконалення індивіда та основи «людського правосуддя». Французький просвітник вказує на те, що згідно з логічними умовиводами, в інтересах кожної людини бути порядною, добродійною, справедливою. В цьому відношенні, на думку Вольтера, філософи в усі часи були самими порядними людьми на світі. Розумне виховання «укріплює подібні почуття в людях, звідси виникло почуття гідності, що становить стержень суспільства» (Вольтер, 1988: 274). Далі просвітник зауважує, що ті хто «потребують підтримки в релігії для того, щоб бути порядними людьми, гідні усілякого співчуття та бути вигнанцями суспільства, не знаходячи в самих собі почуттів, необхідних для цього суспільства і бути вимушені запозичувати їх ззовні» (Вольтер, 1988: 274).

Французький просвітник постійно звертається до історії, що становить характерну рису вольтеріанських роздумів про людину та суспільство. Досліджуючи сутність людини, мислитель заперечує раціонально-апріорний підхід, теоретичну дедукцію, намагається максимально застосувати фактичний історичний матеріал. Вольтер втілює принцип історизму характерний для просвітницького світогляду. В цьому відношенні маємо прояви, як конструктивної

сторони філософсько-історичного деїзму мислителя, так і його обмеженість. Сучасні дослідники історичної концепції Вольтера стверджували, що завдяки критичному методу та прагненню до наукового синтезу він є першим істориком-науковцем.

Історія, на думку Вольтера, це розповідь про істинні факти, а не вигадані судження, що мають хибний характер. У розумінні історичного факту філософ застосовує до їх вивчення пізнавальні принципи критичного мислення та емпіричні методи дослідження, що використовувалися в філософії та природознавстві Нового часу.

На думку французького просвітника головним завданням історика-дослідника є беззаперечне обґрунтування всіх його тверджень про те, що реально мало місце в минулому. Вольтер надавав першопочаткове значення освоєнню істориком основних положень природознавства та філософії з метою з'ясування впливу природних причин та закономірностей на розвиток історичного пізнання. Згідно мислителя, філософський погляд на історію означає в першу чергу категоричне заперечення божественного світогляду та хибного викладу історичних фактів, історія має бути «освітлена філософією».

Французькі просвітники категорично заперечували теологічне розуміння історії, намагалися з'ясувати необхідність історичного процесу, виходячи з природних обставин, впливу середовища, клімату, що визначає діяльність людей як історичних суб'єктів та пояснює виникнення та розвиток різних форм соціально-історичної організації. Ш.-Л. Монтеск'є в праці «Про дух законів» стверджував, що соціально-політичний устрій певної країни визначається характерним для неї «кліматом», під яким розумів комплекс географічних факторів. В той же час, Монтеск'є перебільшив значення географічного середовища, в результаті чого була створена натуралістична концепція «географічного детермінізму».

Вольтер став одним із перших рішучих критиків натуралістичної теорії свого співвітчизника, вказуючи на її вразливі положення. В концепції Ш. Монтеск'є клімат і природне середовище безпосередньо впливає на спосіб політичного правління держави, духовне життя суспільства. Він вважав, що окремий тип клімату формує строго визначені психологічні риси у населення. Згідно історичного натуралізму громадянська свобода є природньою для народів поміркованого клімату, а деспотичне правління оголошувалось природним для дуже жарких чи занадто холодних країн. Г. Гегель в лекціях з історії філософії високо оцінював працю «Дух законів» Ш. Монтеск'є, вказував на те, що французькі просвітники висловили дуже багато чудових ідей. По відношенню до цієї праці Ш. Монтеск'є, Вольтер зауважив, що вона є проявом «дотепного розуму з приводу законів».

Водночас, центральне місце у вольтерівській філософії історії займає твердження, про те, що історична діяльність людей визначена в кінцевому разі сукупністю ідеальних думок, їх системним втіленням, котрі здобувають владу над умами людей, які передаються в історії з покоління до покоління. Ідеальні думки правлять світом – ця теза складає сутність освіченого розуміння історії. Людський розум створює істинні ідеї, які обов'язково перемагають хибне уявлення про історію світу та завжди залишається визначальним.

Раціональному поясненню історичного розвитку сприяла передова філософія та наука XVIII ст. Вольтерівське положення про те, що «думка править світом» відображало розуміння могутнього впливу ідей людини на соціально-історичні явища, орієнтувало суспільство на свідоме їх використання в процесі радикального перетворення у Франції. Проте, раціоналістичний принцип в історії в епоху Просвітництва абсолютизувався. Вважалось, що ідеї становлять визначальну рушійну силу суспільних процесів, являють собою детермінуючий фактор усіх історичних подій і соціально-політичних інститутів. У філософії просвітників положення про те, що «думка править світом» складала основу ідеалістичного розуміння історії.

Французький просвітник вбачав значну роль власне матеріальних, економічних факторів в історії людства. Вольтера як філософа та історика в першу чергу цікавили ті ідеї, які не залишались виключно результатом творчої діяльності «чистого розуму», а складали креативний результат людської діяльності та знаходили практичне втілення. Для мислителя це означало вдосконалення знарядь праці, раціоналізацію виробництва, технічне оснащення цивілізації. Він доводив, що єдино істинним методом для визначення цілісності історії духовної культури є емпіричне пояснення достовірних фактів та становлення теоретичних узагальнень історичного процесу. Постійне удосконалення розумової діяльності як загальної основи історичного пізнання філософ вважав найважливішим критерієм прогресивного розвитку людства.

Просвітництво поєднує в собі «прогрес розуму» з успіхами в боротьбі за звільнення людства від упередження релігії та церкви. На думку Вольтера, майже всі правителі Європи поважають науку та філософію, всюди розум стає визначальним та успішним. Епоха Просвітництва – це «вік філософії», яка спрямовує свої знання на перетворення людського життя, саме філософія збільшила число університетів в європейських країнах, примножила знання, розповсюдила впливи людського розуму. Прогрес розуму отримує власну зрілість та ефективно впливає на всі сфери людської діяльності, зокрема на політику та економіку. Мислитель намагається втілити в державне управління просвітницьку теорію прогресу, що ґрунтується на принципах розуму, справедливості та гуманності.

Деїстичні основи філософського світогляду Вольтера визначають не лише онтологічні та гносеологічні аспекти, а безперечно формують загальні принципи його філософії історії, що мають абстрактний, переважно оповідальний характер. Проте, можливості деїстичного світогляду спрямовують мислителя до пошуків об'єктивної закономірності розвитку історичного пізнання. Звичайно, мають загально-теоретичну цінність, а також їх практичне втілення.

Джерела і література

1. Вольтер. Избранные сочинения. Москва, 1997. 847 с.
2. Вольтер. Кандід. Х.: Фоліо, 2017. 128 с.
3. Вольтер. Поэмы. Философские повести. Киев, 1989. 493 с.
4. Вольтер. Философские сочинения. Москва: Изд-во «Наука», 1988. 751 с.
5. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. Соч. том XI, книга третья, Москва-Ленинград: Соцекгиз, 1935. 527 с.

УДК 378.091.27:001.89]:37.091.26:347.781.6

Марія Гура, Сергій Школяр
(Полтава)

ПРИНЦИПИ, МЕХАНІЗМ ТА ДЕЯКІ СТАТИСТИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПЕРЕВІРКИ КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ, ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПРОЄКТІВ НА ПЛАГІТ

У статті розглядаються основні принципи академічної доброчесності, охарактеризовано принципи та механізми перевірки кваліфікаційних робіт, досліджень та проєктів на прикладі ПНПУ імені В. Г. Короленка. Вказано на специфіку платформи Unichesk. Наведено статистичні дані перевірки кваліфікаційних робіт адміністратором антиплагіатної платформи.

***Ключові слова:** академічний плагіат, доброчесність, Unichesk, положення, проєкт, рекомендації, кваліфікаційна робота.*

Вдосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців в умовах конкуренції, мобільного процесу збору, обробки та аналізу великого потоку інформації необхідно враховувати принципи, тенденції, концепції та парадигми сучасної економіки задля прийняття правильних управлінських рішень діючими та потенційними учасниками ринку [1, 2]. При цьому саме якісна підготовка фахівців передбачає здатність їх щодо формулювання власних теоретико-методологічних моделей, використання та адаптації існуючих моделей до реалізації конкретних унікальних конкурентоспроможних проєктних рішень. Дане твердження передбачає розуміння